

שבת טיש

ספורים ואגדות * פנינים ופרפראות * מדות והלכות

פנינים

כריתת צא למלחמה עלי' אידיה (כא, י) - כלמך, שאם כי תצא מתורתך ותבטל מלמך, אז 'למלחמה' - לבונה לך מלחמה עם היצר הרע. (רבי מנחם מנדל מלינסק)

כריתת צא למלחמה עלי' אידיה - כי תצא למלחמה נגד היצר, כיצד תזכה לידו 'זנתו ה' אלך' התשובה לך 'כריתת' - באמצעות יגיעתך ועבודתך, כי בלי יגיעה לא ישיג מאומה בעבודת ה' (הזלזלת להושיע מביאלא)

למען ייטב לך והארבת ימים (כב, י) - מובא בש"ך הקדמון, שבזכות מצות שלוח יתן יבואו משיח ואליהו שנאמר בהם שלוח, 'משלחי רגל השור והחמור' נדרש על המשיח, ועל אליהו נאמר 'הנה אנכי שלח לך את אליה הנביא'. ורקו לזה בתבת למען שהיא בגימטריא ק"ץ, הוא המשיח שיבוא בקץ הימים, ונזכריון התבות "טב לך והארבת ימים" - הן אותיות אליה"ו. (פני יוסף)

כי תבנה בית חדש ועשית מקדש לגנך (כב, ח) - כאשר האדם בונה בית חדש, עלול הוא לבוא ליד גאון עד שיתן את כל דמיו בביתו ולא יתיר מאומה לצדקה, ואז סופו לבוא ליד 'כיריפול הנפל ממנו'. והעצה לך היא 'ועשית מקדש לגנך', מעק"ה נזכריון מ'תנות ע'ניים ק"ים ה'פסוק, ואם יתן לעניים ממנו ולא ישים את כל דמיו בביתו, אז לא יפל ממקדשו. (קרוי נחמא)

כי יפול הנפל ממנו (שם) - ממנו אותיות מן, עד כמה צריך האדם להזהר בממון שלא יבוא בו ליד נפילה חלילה, אלא להפך יכול הוא באמצעות הממון שבו לסיע לאנשים אחרים שפלו ולהעמידם שוב על מקדמם. (ספרים)

"כי תבנה בית חדש" בגימטריא פשט רמז דרש סוד, שבאשר האדם מתחדש דבר בתורה נקרא בונה בית, אך יזהר שלא יתנאה בחייו אלא יעשה מקדש לגנו כלומר ישיב את גולתו שלא יבוא ליד גאון, וגם "וילא תשים דמים בביתך" שלא יחדש בשביל ממון, כי אז "כי יפל הנפל ממנו" שעל ידי החייו הוא עלול לבוא ליד נפילה חלילה. (אהל תורה)

גדלים תעשה לך (כב, יב) - גדלים בגימטריא פ"ז, ומכאן רמז למנהג הנזכר בכתבי האריז"ל, לאחז את שתי הציציות בשעה שאומרים 'ברוך שאמר שבע יס פ"ז תבות, פמוכא בראשונים שנפלה פתקא מן שמיא עש נסח הנבירה, ולכן כתוב 'גדלים' חסר י"ד כדי שיעלה למנן פ"ז. (אמרות ה')

כי אהבך ה' אלךך (כג, ו) - בגימטריא 150 קמנן 'הקננה', לרמז שהקפ"ה אהב את העניים ומרפין ומשכין שכיתו עליהם, שנאמר בישעיה 'מרום וקדוש אשבון ואת דבא ויפלידו'. (ספן טוב)

ונשמרת מכל דבר רע (כג, י) - נזכריון דרום, לרמז לדברי חז"ל 'הרועה שחפים ידרים', שעל ידי שמירת הקדשה מגיעים לדרום, ליד חכמת התורה. (ספרים)

מוצא שפתיה תשמר ועשית (כג, כד) - ראשי התבות שמו"ת שהוא נזכריון שנים מקרא ואחד תרגום, לרמז כי יש להקפיד שלא לדבר בשעת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום. (תורה מציון)

מוצא שפתיה תשמר - ראשי התבות מקבוצת לראשי התבות של מלך ש'מע תפלה', לרמז שמי ששומר את פיו בראי דבורים כשרים, אז תפלתו מתקבלת, ואז זוכה 'ויהיה מלך שמע תפלה', אבל הפונם פיו חר אין קטנוד נעשה כגנוה, ותפלתו אינה נשמעת חלילה. (רבי מנחם מנדל מלינסק)

ספורים בפרשה

השיב כפי בחו. "לא אשכח מארע מביד שארע אז" ספר רבי חיים, "כאשר זמן קצר לפני תחילת המבנה הגיע אחד ההורים, ופנה אל המלמד בשאלה 'האם אתה רב פלוני?' וכשהלה השיב בחיוב, החל הלה לטען בפניו 'למה הבן שלי לא מגיע להשגים ואין לו כל שג' ושיח פסגות הנלמדות? הייתי עד לשיחה, ומתוך שוכבותי נעורים שהייתה בי הנבתי: אם רק היום אתה מתעניין ושואל 'האם אתה רב פלוני', איך תבקש שבגך יתעניין בחקר הלמודים?! הלה נותר בהלום ירעם, והמלמד הנהן בהספקה בלי שהיה לו מה להוסיף על דבריו..."

שלח תשלח אתי האם (כב, ו)

בתקופת גזרת הקטנוניסטים ברוסיה, היו פרנסים וראשי קהל עריצים שסיעו ביד החוטפים לגזל נפשות מדינת העם, משפחות עניים וגני אלמנות, תמורת ילדיהם שחלם. גדולי התורה לחמו באותם חוטפי ילדים רשעים, וכיום קשה להבין כיצד יהודים מסגלים כך להתאכזר על ילדיהם חסריישיש. בימי רבנותו של רבי יעקב ברוכי פלל "משפחות יעקב" בעיר קרלין, התפרצה יהודיה שבורת-לב אל בית הכנסת באמצע תפלת שחרית של שבת, ובזעקות שבר ספרה על גנה ויחודה שנחטף ביד פרנסי הקהל כדי להמסר לעבודת האבא. במקום נוצרה המלה רבה, אך אחד מראשי הקהל הורה לשמש לגרש אותה מבית הכנסת. בראותו זאת, פנה רבי יעקב ופתח את ספר התורה בפרשת 'כי תצא', וקרא באזן ראש הקהל את הפסוק "שלח תשלח אתי האם, ואת הבנים תקח יך, למען ייטב לך והארבת ימים", ואמר: "אתה עשית את ההפך, מתחלה לקחת את הבן ואחר כך צוית לשלח אתי האם. מבטני בי הקב"ה יפרע את חובך ולא תאריך ימים!" דבריו הכאיבים עוררו סערה רבתי, ונצובר המתפללים מהר בעצומה של השבת אל בית הקהל, שברו את הדלת הנעולה ושהירו את כל הנערים החסופים.

ותב לך ספר בריית ונתן בידה (כד, א)

רבי יצחק זילבר נודע בצדקתו הרבה ובעמידתו האיתנה על משמר התורה והצידיה, גם בעתות זעם תחת השלטון הקומוניסטי ברוסיה. בשנת תשל"ב עלה ארצה לאחר שנות תלאות וספורים ברוסיה, ומאז התמסר למען העולים משם ופעל רבות לקרבת לאבינו שבשמים. בין שאר תחומי עסקויו הצבוריים עסק בהתרת עגנות, ומסר את נפשו להעלות. פעם נודע לו על אשה עגונה שבעלה נותר ברוסיה, והוא החליט לנסע לשם כדי לאתר אותו ולהוציא ממנו גט פרידות. כל מבדיו הביטו עליו בעל משגע, שכן באותם ימים הייתה רוסיה סגורה ומסגרת, ואף תבנת המגורים של הפעל המעגן לא הייתה בידו, אולם בגדל אמונתו החליט לנסע, ויהי מה. רבי יצחק נסע לאחת מארצות אירופה, וממנה המריא לרוסיה באמצעות דרבונו האירופאי. עם וידותו בגמליהתעושה הסמוך למוסקבה, נעצר מיד ביד שוטרים ורוסים בתואנה שאין בידו רשיון כניסה למדינה, והשלך אל בית הכלא המשולת. ואת מי פגש שם יצחק בתוכי הכל הרוס? את הפעל המעגן... תוך זמן קצר התחבב על האיש, והצליח לשכנע אותו למנות אותו כשליח להולכת גט לאשתו. שעות ספורות לאחר מכן זמן רבי יצחק למשפט מהיר, והשושפטים פסקו להחזיר אותו מיד אל הארץ ממנה הגיע. ביציאתו מבית המשפט המתניו לו השוטרים, שהובילו אותו ישירות אל מלחיתתעושה, ובחלוף כמה שעות כבר היה בדרך מאירופה לארץ ישראל ששעמו מנוי שליחות גט לעגונה, ויהי לללא.

וראית בשביח אשת יפתיתאר (כא, יא)

במשנת ה'ת"ת מליובלין מאוסה מאד מדת הגאון, ושיטתו אין צדיק בלא ענוה, וסמן לצדיק שהולך באמת בעבודת ה' בקד שאינו בא חלילה ליד גאון מעבודתו. אחד מתלמידיו היה פעם שרי בתענית הפסקה משבת לשבת כדי לסג גופו, ובאחד הימים לקראת סוף התענית, נתקף בצמאון עז עד שהגיע לבכות נפש ממש. פנה החסיד אל פד המים, אך ברגע האחרון נרתע ואמר לעצמו: "הוי כבר התענית כמה וכמה ימים, ואתה אפסיד הכל בשביל גמיעה אחת של מים?! ושב על עקבותיו בלי לשלוח. אולם כשהתבונן בעצמו חש כי ענה בלבו נגש של גאון על עמידתו בנסיון, ושב לשלוח מהפך כדי לשבר את גאונו. כששב החסיד אל 'החזקה' קדמו הרבי בשמחה ואמר: 'אשריה תלמיד, שעבודתך היא עבודה תמה ופעלת בהקמה. שכן מוטב לבטל תענית הרבה ולא לבוא ליד גאון'. וכן דרש 'החזקה' את פרשת 'יפתיתאר' שעליה מפרש רש"י: "שם אין הקב"ה מתירה ישאנה באסור", והזכיר תמוהים שחרי במי אנו עוסקים? ביציאים לצבא שהיו צדיקים גמורים, ואין ביניהם מי הירא וירד-הלך מעברות שבידו שסח בין תפלה לתפלה, ואף יתכן שצדיק היה וישאנה באסור? אלא היא הנוהגת, אם אתה מרגיש את עצמך צדיק כזה שאינך צריך לשבו לביתך מפני שאינך חושש מעבודת שבידך, חייך שאתה עתיד להיות בבחינת ישאנה באסור, שכן אל תאמן בעצמך עד יום מותך.

כריתת לאיש בן סורר ומורה (כא, יח)

רבי משה קלוין רבה של טבריה, היה סוכד מנגניו בבוד נפשו חלה בתארי בבוד. גם לתורה היו מזמינים אותו בתארי 'הרב' בלבד, והיה מותה במי שנסח להוסיף על תארו. פעם הגיע בעליקרא חדש, והלה הכריז בקול "נעמד מורה מורנו רבי משה בן רבי מאיר", בתארה נהגו בגולה לגדולי תורה נודעים, התחזק רבי משה ואמר: "את התאר 'מורה' לא מצינו בתורה אלא בצדוק לתאר 'סורר', וכן מופיע בירמיה. ואילו התאר 'מורה' הוא מלשון שור, כפי שנאמר בשמואל שור ומריא. מהי אפוא המשמעות של הצדוק 'מורה מורנו'? שור מפסם שהולך סורר..."

בעת בקורו של רבי מנחם מנדל מושיא בארצות-הברית, הצטער לשמו כי כמה צעירים קלידיעת בעירו וישיא נצלו את העדרו, וחוללו שנויים בקהלה, סלקו מלמד ותיק בתלמודיתו ומנו תחתיו מורה צעיר ומתקדם. כששב לעירו עלה לדרש בשבת יקדש לפני קריאת התורה, ובין דבריו אמר: "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה" - אם הבן נעשה סורר ובוגד בדרך אבותיו, הסבה לך היא 'מורה' - כי הוא לומד אצל 'מורה' מודרין ולא אצל מלמד ותיק ויראשמים. ומה תהיה התוצאה? איננו שמע בקול אביו ובקול אמו" - סופו שימר גם בהוריו... וכן אמר על הפסוק בפרשתנו: "כי יקח איש אשה וחדש, לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו": "כאשר אדם נושא אשה וחדש, כלומר בז שבר נגיעה בממפת האפנה המתחדשת, אזי לא יצא בצבא ולא יעזב את ביתו, שכן היא תבזבז ביתנים את כל רכושו על רכישת מותרות, ולבסוף 'נקי יהיה לביתו' וישאר נקי מכל נכסיו..."

ספר רבי חיים קרויוורט, כי בילדותו בהיותו לפני הגיעו למצות, נהגו בתלמודיתו שבו למד לערוך מבין פמבי לכל התלמידים, בנוכחות ההורים שבאו להתרשם מההרמה המלמודית וההשגים של בניהם. הרגנים ישוב בראש השלחן ושאלו שאלות רבות על החקר הנלמד, וכך תלמיד

רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע

ליום ההולולא, ט' באבול תר"ס

אָנאָן פּלאַי וַענָן הַמִּשְׁכָּה, מַחֲבֵר פּוֹרָה שֶׁל חֲבוּרִים רַבִּים בְּכָל מִקְצוּעוֹת הַתּוֹרָה, בְּהִלְכָּהּ וּבִאגְדָּהּ, בְּפִרְשָׁנוֹת וּבְהַגְוָהּ, בְּקִבְלָהּ וּבְחִסְדֵּיהָ, וְאֵף בְּתוֹכָהּ נִסְפָּים כְּמוֹ דְּבָרֵי יְמֵי יִשְׂרָאֵל וּלְשׁוֹרֵי הַקֹּדֶשׁ, חֲשׁוֹנוֹת עֲבוּר הַשָּׁנִים וּבִסְפָּרִים; וּבְכָל שָׁלֹשׁ אֲנָנוֹת וּלְמִדּוֹת עִם קִבְלָהּ וּבְחִסְדֵּיהָ, עַד שֶׁהִכּוֹ לְסִפְרֵי יְסוֹד. הַתְּמִזְגָּה בּוֹ פְּקוּחָה עִם פְּשׁוּטוֹת, אֲנָנוֹת וְעִמְקוּת עִם בְּקִיאוֹת וְחִקְרִיהָ, וְנִפְשׁוֹ הִתְהַלֵּךְ מִלֵּאָה כְּסוּפִין וְאֶהְיָ לְבוֹרָה יִתְבָּרַךְ וּלְכָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לֵאמֹר שְׂעוֹר וְגִבּוֹל.

מִנְעוּרֵינוּ נִזְדַּעַר עֲלֵינוּ נִפְלֵא, וְהַחֲמִדְתּוּ הִתְהַלֵּךְ לִשְׁם דְּבָר. רָגִיל הָיָה לַעֲמֹד עַל רִגְלֵינוּ בְּכָל הַלֵּילָה וּלְלַמֵּד בְּלִי הַפְסֵק, וְכִבְרָה בְּגִיל צִעִיר עֶרֶךְ סִיּוֹם עַל כָּל הַשָּׁמַיִם. בְּנִעְוָיו הָיָה לִמּוּד בְּקוֹל רֶם, עַד שֶׁשָּׁכַחְנוּ הָיוּ מִתְלַוְּנֵינוּ עַל שְׂאִינֵם יְבוּלִים לִישׁוֹן בְּלִילָה. אִךְ מֵאִזּוֹ נִתְקַרַּב לְחִסְדֵּיהָ הָיָה לִמּוּד בְּחִזְרֵי הָדָרִים, וְגַם לֹא הָיָה מִתְפַּלֵּל אֶלָּא עִם יְחִידֵי סֻגְלָה. בְּנִסְיָנוֹת פַּעַם לִוְרָא שֶׁמִּשְׁכָּבָה בְּכָל שְׁעוֹת הַלֵּילָה, יִשָּׁב וּפְנִי מוֹסֵבֵת אֶל קִיר הַעֲנָלָה, וְלֹא פָּסַק פּוֹמָה מִגֶּרֶסָא עַד אֹרֶחַ הַבֶּקֶר. מֵאִזּוֹ עָמְדוֹ עַל דַּעְתּוֹ לֹא אָבָל מִסְעָדָה שְׂאִינָה שֶׁל מַצּוֹה, וְלָכֵן מִדִּי יוֹם עֶרֶךְ סִיּוֹם מִסְכָּת וְאָבָל מִסְעָדָה הַסִּיּוֹם, וּבְכָל שַׁבַּת הָיָה סִיּוֹם אֶת מִסְכָּתוֹת שַׁבַּת וְעִירוּבֵיהֶן.

בְּמִשְׁלֵךְ נִדְרֵינוּ הִגִּיעַ לְרַבֵּי מִרְדְּכֵי יוֹסֵף מֵאִיזְבִּיצָא, וְנִתְקַרַּב עֲלֵינוּ לְחִסְדֵּיהָ וְנִשְׁעָה תַלְמִידוֹ מִבְּהִקָּה. לְאַחַר הַסְתַּלְקוּת רַבֵּי יְהוֹדָה לִיב אֵינִי הַסִּיּוֹם לְקַבֵּל אֶת עַל הַנִּתְהַלְּתוֹת הַחִסְדִּים בְּלִבּוֹ, אִינִי סָרַב לִטֵּל מִמּוֹן מִמְעִירָיו וְהַתְּפִירָה בְּרַחֵק מִתְּהוֹמוֹת גְּדִידִים שֶׁנִּהְיָ אֶתוֹ, כִּשְׁהוּא מִסְתַּפֵּק מִסְעָדָה אַחַת בְּיוֹם בָּהּ אָבָל לָחֵם עִם קֶמֶט תַּבְשִׁיל גְּרִיסִים וְכֹסֶם תֵּה. הַמִּמּוֹן הַיְחִידִי שֶׁהָיָה מִסִּיּוֹם לְקַבֵּל, הָיָה דְּמֵי "פְּדִיּוֹן הַבֶּן" שֶׁבֶן הַתּוֹרָה וְכִתְּהָ לֹא מִמּוֹן זֶה בְּתוֹרָה בְּהֵן, וְלֹא הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לְצִרְכֵי חֲלִין אֶלָּא לְרִכִּישַׁת סְפָרִים, עַד שֶׁבְּרִשְׁתּוֹ הָיָה אוֹצֵר נִפְלֵא שֶׁל בְּחֻמְשַׁת אֲלָפִים סְפָרִים, בָּהֶם סְפָרִים נְדִירִים, וּבְכָל שָׁבָת הָיָה בֶּקֶר לְהַפְלִיא. נִזְדַּעַר בְּמִמְחִיתוֹ לַעֲמֹד עַל טִיבֵם שֶׁל הַמַּחְבְּרִים וְלִזְהוּת זִינְגִים שִׁיחֵסוּ אֶת חֲבוּרֵיהֶם לְקִדְמוּנִים. לְבַעַל בֵּית־דְּפּוֹס שֶׁבָּקַשׁ מִמֶּנּוּ הֵתֵר לְחִפְּרִים סְפָרֵי הַשְּׂפָלָה הַשִּׁיב, בִּי "מוֹטֵב לֵךְ לִמְדוֹ צִלְבִים בִּי בְּזֶה תִּהְיֶה בִּטּוֹחַ שֶׁרֶךְ נִכְרִים יִקְנוּ מִמֶּךָ וְלֹא יִהְיוּ..." הוּא הָעֶרֶךְ מֵאִדּוֹ אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִסְתַּפְּקָה בְּמִשְׁכָּב מִרְבֵּי אֲהֻבָּה הַתּוֹרָה שָׁבָה, וְלֵאחֲרַי פְּטִירָתָהּ הִלָּךְ אַחֵר מִסְתָּה וּמִרְבֵּי בִּבְכִי כִּשְׁהוּא מִשְׁבַּחָה עַל שֶׁהִקְדִּישָׁה אֶת כָּל חַיֶּיהָ לַמַּעַד הַתּוֹרָה, וּבְהִפְרָדוֹ מִקְבֵּרָה אָמַר: "תּוֹרַתִי מִיָּד בָּאָה לִי, חֲצִי שְׁכָרִי בְּעוֹלָם הָבָא נִתָּן לָךְ, הַנֶּהוּ לְפָנֶיךָ."

שִׁיטוֹן שֶׁנִּשְׁתַּבַּח בְּמִדְּוָה נְבוֹכִים בְּעוֹלָם הַמִּשְׁכָּה, וּבְדִרְכּוֹ הִיחִידִית מִזֶּה עִם הַמִּשְׁכָּה הָאֲמִינָה אֶת יְסוֹדוֹת הַהִלְכָּה וְסִלֵּל נִתִּיב מִשְׁלֹו בְּעִבּוּדָתָהּ, אֲשֶׁר הוֹתִיר חוֹתֶם עַד יְמֵינוּ. בְּסִפְרֵינוּ עוֹסֵק רַבּוֹת בְּתַפְסוּכּוֹת הָאֵדָם, בְּכִשְׁלִוְנוֹתָיו וְחִסְרוֹנוֹתָיו הַמְּבִיאִים אוֹתוֹ לִידֵי יְאוֹשׁ, וְעוֹסֵק הַרְבֵּה בְּדִבְרֵי חֻזֵּק לְנִכְשָׁלִים. לְשִׁטָּתוֹ, אִין שׁוּם מִדָּה וְכֹחַ בְּאֵדָם שְׂאִין בָּהּ צִד טוֹב, וְעַל הָאֵדָם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּפִי רְצוֹנוֹ ה' יִתְבָּרַךְ, וְאֵף בַּעַת מִשְׁלֹונוֹ יִדַּע שְׁבִאָתָה עַת הוּא מְכִין אֶצְלוֹ הַכֶּהָה לְטוֹבָה גְּדוּלָה שֶׁמִּמֶּנָּה יִעֲלֶה לְמִדְּוָה גְּבוּרָה. אִין לְהִיחִידֵי לְהִתְאַשׁ מִשׁוּם דְּבָר, בִּין בְּעִנְיֵי הַגּוֹפֵן וּבִין בְּעִנְיֵי הַנֶּפֶשׁ, שְׁתֵּרִי כָּל בְּנֵי הָאֵמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית הִנֵּה לְאַחֵר הַיְאוֹשׁ "בִּי מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הַיְחִידִי בְּנִים שְׂרָה". בִּי זֶה כָּל הָאֵדָם הַיִּשְׂרָאֵלִי הַלְּאָמִין שְׂאִין לְהִתְאַשׁ בְּכָל, וְלַעֲוֹלָם ה' יִתְבָּרַךְ יָכוֹל לַעֲזֹר, וְיִפְלֵא מוֹד' דְּבָר. וְכֹן כְּתִב: "כִּשְׁם שְׂצִירֵי אֵדָם לְהִלְאִין בּוֹ" יִתְבָּרַךְ, כִּי צִירֵי אַחֲרֵיכֶם לְהִלְאִין בְּעִצְמוֹ, לְהִלְאִין שֶׁנִּפְשׁוּ מִמֶּקוֹר הַחַיִּים יִתְבָּרַךְ שִׁמּוֹ וְה' יִתְבָּרַךְ מִתְעַנֵּג וּמִשְׁתַּעֲשֵׂע בּוֹ בְּשִׁעוּשֵׁי רְצוֹנוֹ. עֲנִין קִדְשָׁה יִשְׂרָאֵל וְעֶרֶךְ כָּל יְהוּדֵי הַנּוֹרָעִין יוֹדֵי בְּהִכְיּוֹ, וְלַדַּעְתּוֹ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מֵאֲמִינִים בְּנֵי מֵאֲמִינִים, וְאִפְּלוֹ אֶצֶל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֲמוֹנָה תְּקוּעָה בְּלִבָּם. וְעֶקֶר הַהִבְדֵּל בִּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים הוּא בְּאֲמוֹנָה הַמְּשֻׁרֶשֶׁת בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁישׁ עוֹלָם נִצְחִי וְהַעֲוֹלָם הַזֶּה אִינוֹ תַּכְלִית הָאֵדָם.

בְּאִסְרוֹ חַג פֶּסַח הִשְׁתַּתַּף בְּבִרְתֵּי מִלְּחָה שֶׁל אֶהָד מַחְסִידִי, שֶׁבְּכַעֲלֵנוֹ הָיָה בֵּית־מִסְחָר שֶׁל יוֹי־שֶׁרָף. בְּאִמְצַע הַסְּעָדָה נִעְלַם בְּעִלְיָהּ, וּבְשִׁחְזוֹר שְׂאֵלוֹ רַבִּי צְדוֹק לְהוֹרֵן הִלָּךְ, וְהִלָּךְ הַשִּׁישׁ שִׁינָא לְחֹד בְּעִבּוּרָה אַחֵר בְּמִקְוֵי יוֹי־שֶׁרָף שְׂאֵל נִמְכָּר בְּמִכְרֵי־חֶמֶץ. גָּעַר בּוֹ רַבִּי צְדוֹק: "אֵת בְּשִׁבְלִי אִסּוּר דְּאוֹרְתָא מוֹעִילָה הַמְּכִירָה בְּדִי שְׂאֵל יַעֲבֹד עַל 'כֹּל רִאָּה וְכֹל יִמְצָא' מִזִּיעַ אֲפּוֹא הִיִּית צִירֵי לְחַפֵּשׁ בְּעִבּוּרֵי מִשְׁקָה אַחֵר?"

עַל מֵאֲמֵר חֲזוֹ"ל "מִשְׁנִכְנֵם אֶדָר מְרַבִּים בְּשִׁמְחָה" אָמַר, שְׁתִּבַּת 'שְׂמִיחָה' הִיא בְּגִמְטְרִיא 365 בְּמִנּוֹ שָׁנָה, לְלִמְדוֹד שֶׁכָּל הַשָּׁנָה צִירֵי הָאֵדָם לְהִיטֵב בְּשִׁמְחָה, וּבְחֻדֵּשׁ אֶדָר עָלִיו לְהִרְבּוֹת יוֹתֵר בְּשִׁמְחָה.

על־דבר אשר לא־קדמו אתכם בלחם ובמים

הַמְּגִיד מְדוּבְנָא, רַבִּי יַעֲקֹב קֶרֶנֶץ, נִזְדַּעַר בְּמִשְׁלֵי הַקּוֹלָעִים וּבְדִרְשׁוֹתָיו הַנִּפְלְאוֹת, אֲשֶׁר חָדְרוּ כָּל־לֵב וְהַקְסִימוֹ אֶת־שׁוֹמְעֵיהֶם. נִזְהָג הָיָה לְנִדָּד בִּין הַקְּהִלּוֹת, לַעֲזוֹד אֶת־הָעַם בְּדִבְרֵי נֶעֱם, וּלְהַפִּיחַ בָּהֶם נִשְׁמַת חַיִּים.

אַרְעַ פַּעַם, וּבְעֶרְבַּ שַׁבַּת נִקְלַע הַמְּגִיד לַעֲרִירָה מְרַחֶקֶת, וְשָׁמַע אֶת הַתּוֹשָׁבִים מְסַפְּרִים זֶה לָזֶה, בִּי אִמְשׁ הִגִּיעַ לְכָאֵן הַמְּגִיד מְדוּבְנָא הַנּוֹדֵעַ, וּבְשַׁבְת־יְקָדֵשׁ לְאַחַר הַתְּפִלָּה, עוֹמֵד הוּא לְשִׁאֵת אֶת דְּבָרָיו הַנִּפְלְאִים בְּבִית־הַמְּדֻרָשׁ שֶׁבְּעִירָה. הַבֵּין הַמְּגִיד בְּפִקּוּחוֹתָיו, בִּי מֵאִזּוֹ דְּהוּ הַתְּחַזָּה בְּתוֹר הַמְּגִיד מְדוּבְנָא בְּדִי לְהַאֲדִיר אֶת־שְׁמוֹ וּלְזָכוֹת לְכַבּוֹד וְשִׁכָּר לֹא־לוֹ, אֵד שֶׁתֵּק וְלֹא אָמַר מֵאוֹמָה. יַחַד עִם בְּנֵי הָעִירָה, נִדְּחַק גַּם הַמְּגִיד מְדוּבְנָא אֶל בֵּית הַמְּדֻרָשׁ, שֶׁהָיָה צָר מִהַכִּיל אֶת־כָּל־הַתּוֹשָׁבִים שֶׁבָּאוּ לְשָׁמַע אֶת דִּרְשָׁנוֹ שֶׁל 'הַמְּגִיד מְדוּבְנָא', אֲשֶׁר שְׁמוֹ יִצָּא לְפָנָיו בְּכָל־הָאָרֶץ.

וְהִנֵּה עוֹלָה הִלָּה עַל הַבִּימָה, וְהַחֵל לְשִׁאֵת אֶת־דִּרְשָׁתוֹ שֶׁהִיְתָה מִתְּפִלָּת בְּמִשְׁלֵים מְעִינִים וְסִפּוּרִים נְאִים, שֶׁמִּצָּאוּ חֵן בְּעֵינֵי הַשּׁוֹמְעִים. הַתְּבָרַר, בִּי הָאִישׁ שָׁמַע פַּעַם דִּרְשָׁה מִפִּי הַמְּגִיד מְדוּבְנָא, שֶׁנִּהְיָ הֵיטֵב, וְהַחֵל לְסוּבֵב בִּין הַקְּהִלּוֹת, כִּשְׁהוּא מִצִּיג אֶת־עַצְמוֹ בְּתוֹר הַמְּגִיד מְדוּבְנָא. שׁוֹמַע רַבִּי יַעֲקֹב אֶת הַדִּרְשָׁה הַגּוֹנְבָה, רוֹאָה בִּיצֵד הִלָּה מִתְּכַפֵּד עַל־חֲשָׁבוֹנוֹ, אוֹלָם מַחֵל עַל־כְּבוֹדוֹ וְלֹא תִבַּע אֶת־עֲלָבוֹנוֹ. אוֹלָם לְפִתַּע נִתְרַד וְהַחֲלִיט שְׂאֵל לְשֶׁתֵּק יוֹתֵר. הָיָה זֶה לְאַחֵר שְׁאוֹתוֹ מְגִיד הַחֵל לְגַבֵּב דְּבָרֵי הַבִּי מִשְׁלוֹ, שֶׁרַבֵּב הַשְּׁקִפּוֹת פְּסוּלוֹת וְרַעֲיוֹנוֹת כּוֹזְבִים לְתוֹד דִּרְשָׁתוֹ הַגּוֹנְבָה, וְרַבִּי יַעֲקֹב נִתְרַד לְרִאוֹת אֶת הַהִשְׁפָּעָה הַהִרְסָנִית שֶׁהִדְבָּרִים עוֹלָלִים לְטַעַת בְּלֵב הַהִמּוֹן.

"חֲדַל מִדְּבָרֶיךָ!" נִשְׁמָעָה לְפִתַּע שְׁאָגָה מִפִּתַּח בֵּית־הַמְּדֻרָשׁ, וּלְגַגֵּד עֵינֵיהֶם הַנִּדְּחָמוֹת שֶׁל קָהַל הַמִּתְפַּלְלִים, נִעְמַד רַבִּי יַעֲקֹב וְטָעַן: "אִנִּי הוּא הַמְּגִיד מְדוּבְנָא הָאֲמִתִּי, וְאִישׁ זֶה אִינוֹ אֶלָּא אִישׁ נֹכַח וְרַע מְעַלְלִים". הֵם הִשְׁלַךְ בְּבִית־הַמְּדֻרָשׁ, אֶלָּא שֶׁהִדְרִשְׁן עֲנָה עֲזוֹת וְטָעַן לְהַפְּךָ, בִּי הוּא הַמְּגִיד מְדוּבְנָא הָאֲמִתִּי וְלִשְׁוֹא מְטִילִים בּוֹ דִּפִּי, וּבְשֶׁרָאָה רַבִּי יַעֲקֹב בִּי הַקְּהֵל נְבוֹד וְלֹא יוֹדַע לְמִי לְהִאֲמִין, פָּנָה וְהִצִּיעַ: "בְּדִי לְהוֹכִיחַ מִי מִשְׁנֵינוּ הוּא הַמְּגִיד מְדוּבְנָא הָאֲמִתִּי, מִצִּיעַ אִנִּי לְפִתַּח שְׁנֵי סְפָרִים לְפָנֵינוּ, מִבְּלִי לְבָדֵק מִרְאֵשׁ אִילוֹ סְפָרִים וּבְאִיזָה מְקוֹם לְפִתַּח, וּמִי מֵאֲתָנוּ שִׁינְצִלִיחַ, תּוֹד בְּדִי דְּבוֹר וּבְלִי הַכְּנָה מִרְאֵשׁ, לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשְׁנֵי הַסְּפָרִים בְּדִי לְהַמְשִׁיל מִשְׁל וְנִמְשָׁל, הוּא הַמְּגִיד הָאֲמִתִּי".

עַל־אֲתֵר הוֹבָאוּ שְׁנֵי סְפָרִים אֶל הַבִּימָה, הָרִאשׁוֹן סִדּוֹר שֶׁנִּפְתַּח בְּסִלְיָחוֹת "מִי שֶׁעָנָה לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֵנוּ", וְהַשֵּׁנִי חֲמֵשׁ שֶׁנִּפְתַּח בְּפִרְשָׁתוֹ, פִּרְשַׁת בֵּית־צֶאֱ, בְּפִסּוֹק "לֹא־יָבֵא עֲמוּנִי וּמוֹאֲבִי בְּקַחֵל ה'", עַל־דְּבָר אֲשֶׁר לֹא־קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבְמִים". בְּכֵן הַמִּתִּינוּ לְמוֹצָא פִּיו שֶׁל הַמְּגִיד הָרִאשׁוֹן, אוֹלָם הוּא עָמַד בְּאִלֵּם לֹא יִפְתַּח פִּיו וְלֹא מִצָּא אֶת יְדֵיו וְרִגְלָיו.

הָעֵינִים הִפְּנוּ אֲפּוֹא אֶל הַמְּגִיד רַבִּי יַעֲקֹב, וְהוּא פָּתַח אֶת־פִּיו עַל־אֲתֵר וְהַחֵל בְּדִרְשָׁתוֹ וּבְמִשְׁלוֹ הַמְּרַתֵּק:

מַעֲשֵׂה בְּעִשִּׂיר אֶחָד שֶׁהִיְתָה לוֹ בֵּת יְחִידָה, וּבְשִׁהְיָעָה לְפָרְקָה מִצָּא לָהּ בַּחוּר מִיָּחַד בְּמִינוֹ. לְקִרְאָה הַתְּתָנָה הַזְּמִנוֹ חֲזִיטֵי הָעִיר, וְהֵם הַחֲלוּ לְתַפֵּר מְלָבוּשֵׁי כְּבוֹד לְחֶתֶן וּלְפִלָּה, וּלְכָל בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה. בְּמַחֲלָה הַעֲבוּדָה, רָאָה הַחֲזִיט הָרִאשִׁי בִּי חֶסֶר לוֹ מַעֲט בַּד מְסוּג מְסִים, וְהָעִשִּׂיר שֶׁלָּה אֶת־עַבְדּוֹ אֶל חֲנוּת הַבָּדִים שָׁבוּ הָיָה רָגִיל לְרַכֵּשׁ אֶת־בְּדִיו, בְּדִי לְקִנּוֹת אֶת הַבַּד הַנְּחוּץ. רַכֵּשׁ הָעַבֵּד אֶת־הַבַּד, וְטָרַם יִצִּיאָתוֹ נִתָּן לוֹ הַמּוֹזְכָר מֵאָה זָהוּבִים כְּמִתְנָה לְחֶתֶן, מִפְּנֵי שִׁיבְצָר מִמֶּנּוּ לְהִשְׁתַּתַּף בַּחֲתָנָה.

רָאָה זֹאת עֲנִי אֶחָד, וְקִנָּה אֵף הוּא מַעֲט מֵאוֹתוֹ בַּד שֶׁקִּנָּה עַבְדּוֹ שְׁלִי־הָעִשִּׂיר, וְהַמִּתִּין לְקַבֵּל מֵאָה זָהוּבִים, אֵד הַמּוֹזְכָר שֶׁחָק מִמֶּנּוּ וְהַסְבִּיר לוֹ שֶׁהָעִשִּׂיר קוֹנֶה מִמֶּנּוּ בְּאִלְפֵי זָהוּבִים, וְלָכֵן נִתָּן לוֹ מִתְנָה לְקִרְאָה הַחֲתָנָה. בְּיוֹם הַחֲתָנָה, נָסְעוּ בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה אֶל עִיר מְגוּרֵי הַחֲתָן, יַחַד עִם־כָּל־הַבְּגָדִים וְהַתְּכִשִּׁיטִים, הַמֵּאֲכָלִים וְהַמִּשְׁקָאוֹת, וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ אֶסּוֹן וְכָל־הַכְּרִפּוֹת טָבְעוּ בְּנֶהָר, אוֹלָם הָאֵם

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

בייחצא למלחמה על־איביד (כא, י')

ובדרך רמז תבאר הפרשה עליזה הדרך. הנה כל־בנין העולם וקיומו, תלוי במעשה עם בני ישראל, אם ייטיבו דרכיהם - העולם קים וישמחו השמים ותגל הארץ, גם ה' אל־הינו ישמח ויגל כגו, וישר דרכם שכל־ישראל תלוי בצדקתו וצד הרע. ובה הפתח להעיר האדם, כי ביציאתו מעולם העליון לבוא לעולם הזה, יהיה מוכן למלחמה, כי לא יחשב שאין צורך תגברת לנצחון זה, אלא אדרבה, לזו יקרא מלחמה, על־דרך אומרים איזהו גבור? הבורש את יצרו, שאין בגבורה גדולה מזו, ולזה אמר למלחמה בפתח תחת הלמ"ד:

ואמרו על־איביד - בא להעיר, כי לא מלחמה זו בגבור הלוזם ללבד עיר ושקיוץ במלחמה יפנה ויכל לעצמו, אלא כאדם הלוחם עם־איובו, שאם יתגבר קיום עליו והבוה, כמירבן אם יתגבר האדם מלחמה את־האיוב, יקום עליו ויאבדהו מן־העולם, ומכאן הפתח, שהגם שתקוף הוא היצר מבח האנושי, אי־על־פיכך יתגבר ה' בידו, ואומר ושבית שבי - דקדק לומר שבי ולא אותו, שאין בו מקש בעצמו והעדרו הוא המקנה, אלא שבי פרוש מה ששבת הוא מבחינת הטוב ממך ומפיצא בך בפתחו ובנצחונם שפמך נשמות מעם בני ישראל שבויות בידו:

ואמרו וראית בשביה אשת יפת־תאר - אמר אשת סמור, פרוש נשמת אדם, כי אין הס"מ שולט בקש עד שתד מטה ונתנם באדם ממנו הוא לוקחה בשבי, והנפש תקרא אשה, וקרא לזו יפת־תאר כי הנפש יפה עדימא אלא שמתגלות במעשיה הרעים, וכשיצא היצר, אז ישכיל האדם בנפשו מהיפה ומה־נעימה היא:

לא־תראה את־ישור וגו' (כב, א)

פרשה זו באה לרמז בפרשות חייב התוכחות שצריכין בני אל חי צדיק עולם לעשות לעם ה', והן אלה צדיקים יקראו לצד מעלתם אחים, כמו שהעירוי שפנו זה הוא מדרגה היותר גבוהה שבכל כוונת אשר יתבונן בהם יחידים עם, ואותם צוה ה' כי תראה את־ישור, אלה הם בני אדם שנמשלו בבהמות והם צאן קדשים ולזה קראם שור ושה, אחיך שהוא הקס"ה, וחסם לו שם זה להעיר אל מי מקדושי הוא מצוה שהם הצדיקים כמו שכתבנו:

ואמרו ואם־לא קרוב אחיך וגו'

בזה העיר כי הוא מדבר על זמן גלות האחרון כי לא קרוב, בדרך אומרו אשרנו ולא קרוב, עוד לו ולא ידעתו שנקמת הקץ ואין יודע מתי קץ הפלאות, וזה יסובב הדיקת העבדות מהאמונה וטווי רגל כאשר עינינו רואות פדורות הכלל, עם כל זה יצו ה' ואספסוף אלהות בית המקדש וימלכדו אלהות חיים ודרך ישכן אור לכל יטה מני אדם ולא ימצאו איובו במחשבות וטענות בזכות כי אור תורה תצליח, וזה יהיה עד שיתרצה ה' ויורשהו, והוא אומר עד דרש אחיך אתו והשבת לו - פרוש, מעלה עליו הכתוב כאלו הוא משיבו מני אובד:

בייחצא איש אשה וגו' (כב, ג)

בפרה תורה כנגד בני אדם גם־כניאיש אשר חוזרים פניהם מן התורה כאומרים כי היום קצר למה שצריך להשתדל על המצוה, וליקח אחר הכתוב בייחצא איש אשה את התורה המאקרה, ובה אליה שכתב וזכה עליהם אורה של תורה בחר סיני וקבלו הלוחות, וישנא פרוש שאין לבס חפץ לתת לה עונתה במשפט, וכשבא מוכיח לדבר אליו למה תמאס אשת נעורים? משיב כי אין התורה זנה ומפגנת והוא צריך למצוה, גם אינו רואה ספן בפרה מאמצעות למודה הגם כי ישקם בה אין נפתחין לו שערי פרנסה טובה, ואדרבא רואה כי כל האנשים שרוקקה ואינם חושבים בה של עקר, פתיהם מלאים כל טוב, והוא אומר ויש לה עלילת דברים, והוצא עליה שם רע באומרו את־האשה הזאת לקחתי פרוש שאינו מופר בלתי־היה, אלא שאומר ואקרב אליה ולא־מצאתי לה בתולים, פרוש לשון חזק כי עוסקיה סביב יתנו לדפס על דלתי אתרים למצא טרף... ואלה בתולי בתי וגו' והיו הדברים ברורים כשמלה כמה מעלות וחזק התורה, שתחלת כל דבר כל העולם כלו בה נברא, בשבילה נברא, ובה מתקים, וכל טובה הצפונה לעולם הבא ואוצרות החיים והטוב נקנית בה. ואמרו וזו תהיה וגו', פרוש הגם שאין חייב בתלמוד תורה אלא קביעות עתים, אדם בזה שהוציא שם רע עליה צריך לשקד על דלתותיה כל היום וכל הלילה לא יוכל לשלחה כל ימיו, וכזה מצונו להם לרבותינו ז"ל שאמרו שבעל תשובה אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמד שנים וכן על זה הדרך, וזה בעל תשובה משאר העבירות אכל מוציא שם רע על התורה משפטו כל ימיו עמה ישוב תורתו אמנותו:

והכלה נצלו בקשי ונמשו מן־המים בעלפון. אחד המשרתים רץ לספר לאבי הכלה את־האסון, אולם בכסילותו ספר תחלה על המאכלים והמשקאות שטבעו בנהר, ועל המלבושים והתכשיטים, ורק לבסוף ספר על הכלה ואמה שנמשו מעלפות ממי הנהר.

לאחר הנשואיו, בקש החתן לשקד על־דלתי התורה, אלא שהאשה שהיתה רגילה בתפנוקים, דרשה ממנו לבטל את־זמנו לטיולים ובטלה. החל חותנו להקניטו, ומנע ממנו מזון, ואף שבר קוסם ומכשף אחד שימית את־חתנו בהכל פיו. קצה נפשו של החתן וחזר לשיבת רבו, אצלו למד בבחירותו, וספר לו על־תלאותיו.

בא העשיר לחפש את־חתנו, וקונן בפני ראש הישיבה על התנהגותו, אלא שזה הוכיחו על שהוא מרעים את חתנו הצעיר. להגנתו טען העשיר, שהוא נעשה עני ואין ידו משגת לכלכל את־חתנו.

למים, גרש האיש את־אשתו, נשא אשה אחרת והתמנה לרב של עיר גדולה. כשנולד לו בן, שמחו עמו כל בני הקהלה, וכדי לשמחו הבטיחו לו שימנו את־בנו תחתיו לאחר מלאות ימיו, אך הרב בקש מהם להבטיח לו, כי ימנו את־הבן, גם אם לא יהיה גדול כמוהו.

סים המגיד את־המשל, ואמר: "זה באור הכתוב על־דבר אשר לא־קדמו אתכם בלחם ובמים, ואם תאמרו שמא מחמת ענייתם נהגו כך בני עמון ומואב, אם־כן ביצד שכתב עליה את־בלעם בן־בעור לקללה?" לקלל את־ישראל היה להם כסף די והותר, רק מעט לחם ומים לא השיגה ידם? ולכן הזכירה התורה קדם את־הענין הטפל שלא קדמו אתכם בלחם ובמים, ולאחר מכן את־העקר ששכרו את־בלעם בן־בעור לקלל את־ישראל, ואם תקשה ביצד אנו מבקשים את זכות אברהם, והרי איננו בדרגתו ולא מוסרים את נפשנו כמוהו? הרי שדומים אנו לאותו רב, שבקש למנות את־בנו תחתיו, גם כאשר לא יהיה בדרגתו, וכך אנו מבקשים רחמים בזכות אברהם אבינו, ומתפללים שהקב"ה יעננו כמו שענה לו בהר־המוריה..."

מטעים

עמד ישב בקרבך (כג, יז)

תבת עמד מטעמת בטעם גרשים, לרמז לדברי הספר' כאן, שאין מושבים גר תושב בירושלים, וזה עמד בגרשים, שיתגרש מירושלים, אף שבארץ־ישראל בלה מתר לו לישוב. (פני יוסף)

בחוצי תעמד והאיש אשר אתה נשה בו וגו' (כד, יא)

בביתא המובאת במסכת בבא מציעא נאמר, ששליח בית־דין שבא למשכן את הלזונה לא יכנס לביתו, אלא יעמד בחוצי והלזונה מוציא לו משכון, שנאמר "בחוצי תעמד והאיש". והדבר תמוה, למה חבוי חז"ל את תבת "והאיש" עם תבת "תעמד" שהיא מפסקת בטעם אתנחתא שהנו המפסיק הגדול המחלק את הפסוק לשנים? אלא שהיה קשה לחז"ל שלכאורה מתרת תבת "והאיש", וזה אפשר לומר "ואשר אתה נשה בו" וגו', וכיון שהיה ימיה היא נתנת להדרש. וכן תמוה למה מטעמת תבת "והאיש" בטעם רביע שהוא מפסיק גדול, ומה צורך יש במפסיק אחר מפסיק? ולכן דרשו חז"ל שתבת "והאיש" ברביע נפרדת מלפניה מאתריה ונקראת בפני עצמה, וכיון שנקראת לעצמה ונעמית קריאתה משוכה, אפשר לה להתחבר לפנים ולאחור, ולכן חבוי חז"ל עם התבה שלפניה ודרשו "בחוצי תעמד והאיש", כלומר ששליח בית־הדין גם הוא יעמד בחוצי. (התב והקבלה)

זכור את אשר־עשה ה' אלקיך למרים (כד, ט)

תבת זכור מטעמת בטעם זקף גדול, לרמז למוכא ב"ק הישר" שמי שמעט בדבורי חל ומרבה בדבורי תורה וקרא, אזי הקב"ה בעצמו משיג עליו בהשגחה מיוחדת. ולכן בזכירת מעשה מרים שבא בגלל שדברו במשה רבנו, מטעמת תבת זכור זקף גדול, להורות לאדם שיובר להקמע מדבורים אסורים, ואם יזכה לשמר את דבוריו אזי הקב"ה ישיג עליו ויזקף קומתו. (ראש יהושע)

והיה אם־כן הכות הרשע (כה, ב)

במסכת סנהדרין נפסק, שמי שיצא בבית־דין חייב ובא אחד ללמד עליו זכות - מחזירים אותו. ורמז לזה בטעמי תבות אלו שהם מאריך טרחא אתנחתא, שצריך לשון ולדנו ולטרוח הרבה כדי לזכותו בדין. (תפוחי חיים)

אבן שלמה וצדק יהיה־לך (כה, טו)

תבת אבן מטעמת בטעם מנח שנקראת בנעימה ובהפסקה מעט מהתבה הבאה, לרמז לדברי המדרש שאסור לאדם להשהות בביתו מדה שאינה שלמה, אף שאינו משתמש בה למדה ולמשקל, אלא לשמוש כללי. ובאה התבה אבן בטעם מנח לרמז, שאף כשהיא מנחת בבית באבן סתמית בלי שמוש למדה, מקל־מקום צריכה להיות שלמה וצדק. וכן מרמז למוכא במסכת בבא בתרא "צדק משלך ותן לו", כלומר שיש להוסיף ולהניח על המשקל. (תורת מנח)

ארבעים יפנו

צדיק נשגב וגאון פלאי היה רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצא, בה פהן פרבנות במשך שלשים ותשע שנה, ונודע בסגפנותו הרבה כאשר התענה במשך ארבעים שנה רצופות, בעודו מסתפק בלילה בארוחה דלה. גדולי דורו העריצוהו, ושמעו יצא בכל הארץ צדיק נשגב וגאון האזונים, אולם בענותנותו הכניע את עצמו לצדיקי דורו, ואף לאחר שחסידי רבו רבי אלימלך מגרודז'יסק שנסתלק הכתירוהו למנהיגם, המשיך לנסע פהסיד נאמן לרבי יחזקאל שרגא משינובה, עמו היה בקשר אמיץ. לרבי דוד דב מיזליש מאיהל אמר פעם: "מיזם שנסתלק רבי הצדיק מגרודז'יסק, אין לי רבי, אף אני נוסע לשינובה כי האדם צריך לכל הפחות פעם בשנה לבוא אל צדיק הדור, ולכפף אליו את ראשו".

הרבי משינובה העריכו מאד, והיה מושיבו בקבוצ רב בראש השלחן בסמוך לו. פעם בליל שבת קדש, כאשר אמר רבי יחזקאל שרגא את תחנת "רבונו כל העולמים אדון כל הנשמות" שלפני הקדוש, התלבה בדבקות גדולה, והרבי מאוסטרובצא הפיל עצמו לפניו והתחנן בבכי: "רבי, מה עם הנשמה שלי? אנה יתקן גם את נשמותי". פעם התבטא ואמר, שהוא נוסע לשינובה שכן כפי שהרבי אומר את "ה' מלך" בסעודה שלישית, לא נשמע בעולם מאז בריאתו.

באחת מנסיעותיו לשינובה, שוחח הרבי מאוסטרובצא עם חסידיו מלז'ו, על חדוש הסמיכה בצפת בימי רבי יעקב בירב בשנת רח"צ. היה זה פחות מיובל שנים לאחר גרוש ספרד הנודע בשנת רנ"ב, בה התנצרו יהודים רבים למראית'עין מפחד השלטונות, ולאחר שנים הצליחו חלק מהם להמלט מספרד ולהגיע לארץ ישראל. הנצולים שבו לשמירת התורה והמצוות בגלוי ובלי מורא, אלא שהיו מלאי צער וחרטה על התקופה בה נאלצו להיות פנוצ'ריים, וחששו מהענש המצפה להם על חטאיהם לאחר מלאת ימיהם ושנותיהם. מהר"י בירב נחלץ לעזרתם, והוא הגה את הרעיון להלקותם בבית הדין כפי שהיו מלקים בימי הסנהדרין בירושלים של ימי בית המקדש, שהרי שנינו במסכת מפות: "כל חביי ברתות שלקו, נפטרו יד ברייתן", ונלמד דין זה שם מהפסוק בפרשתנו: "ארבעים יפנו לא יסוף וגו' ונקלה אחיד לעיניך", ודרשו במשנה: "בשלקה - הרי הוא פאחיד". ומי יכול להלקות? רק בית דין שהוא מסמך והרשות בידי דיוני קנסות, ברם כבר בשלחי תקופת האמוראים התבטלה הסמיכה בעקבות גזרות הרומאים נגד הסמיכה ולא התחדשה מאז. אלא שמהר"י בירב הסתמך על דעת הרמב"ם, שנתן לחדש את הסמיכה כאשר כל חכמי ארץ ישראל סכימו לכך, והוא עשה מעשה בפעל, ועשרים וחמשה מתלמידיו שבהנו פרבני צפת, הסכימו את מהר"י בירב, והוא הסמיך ארבעה מאזני צפת: את מרן רבי יוסף קארו בעל ה"בית יוסף", את המב"ט רבי משה מטרגני, את רבי אברהם שלום ואת רבי ישרל דינקוריאל. אולם היזמה לחדוש הסמיכה נקטעה עם התנגדותו של רבי לוי בריחביב רבה של ירושלים, ובמרוצת הדורות נדחו כל היזמות הנוספות לחדוש הסמיכה. לפי המסורת הסמיך מרן ה"בית יוסף" עצמו כמזה מתלמידיו, בהם את רבי משה אלשיך, והוא הסמיך את רבי חיים ויטל, ואף בספר "מגיד מישרים" מובא שהמגיד של ה"בית יוסף" משפחו על שמסר את נפשו למען חדוש הסמיכה.

לאחר שרבי מאיר יחיאל האריך בענין חדוש הסמיכה בצפת, פנה אל מלז'ו והציע את רעיונו הנועז: "כשם שבימי מהר"י בירב התחדשה הסמיכה כדי לתקן את חטאי הדור, דאי לאסוף את כל חכמי דורנו כדי להסמיך את הצדיק משינובה שהנו גדול הדור וראוי לאותה אצטלא, ואף נחשב במדת'מה כאחד מחכמי ארץ ישראל אחרי שבקר בה. הוא יעמד בראש בית דין שנסמך, ובכחו יהיה להלקות את אלו שחפצים בתקון נשמתם, ובכך תהיה טובה גדולה לתקון הדור". ואף שאין מלקים את האדם אלא בעדים ובהתראה ואין מלקים מן הדין על חטאים שנעשו למפרע, אולם לכפרה מועילות מלקות אף בלי התראה, כפי שחדשו חכמי צפת בראשות מהר"י בירב. הקלונים השתאו במוזבן לשמע את הרעיון המהפכני של רבם הנערץ, והמתינו לראות איך יפל דבר.

בשבת קדש בעת עריכת השלחן, פתח הרבי משינובה ואמר: "נאמר בפרשת כי תצא ויהיה אם-כן הכות הרשע, והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יפנו לא יסוף וגו'". ומביא רש"י את דרשת חז"ל "במספר ארבעים ולא ארבעים שלמים, אלא מנן שהוא סוכם ומשלים לארבעים, והם ארבעים חסר אחת". ונשאלת השאלה, למה אכן כתבה התורה 'ארבעים יפנו' אם באמת עליפי דין מלקים אותו רק שלשים ותשע מלקות? אלא שאמרו חז"ל במסכת ברכות 'טובה מרדות אחת בלבד של אדם, יותר מכמה מלקיות', וכאשר האדם מתחייב מלקות על עון לא-תעשה שנכשל בה, אזי בעת שמלקים אותו הוא מתסר ב'ספור' נפש על אשר העז למרד באלקיו ובכלו עולים הרהורי חרטה על מה שעשה. וכאשר הוא מתחרט בכל נפשו על פשלונו, הוא מקבל באהבה

בדברי ימי עם ישראל לדורותיו, התרחשו ויכוחים מומביים בימים בין חכמי ישראל לבין אומות העולם ב'סודות' היהדות, ובכולם יצאו החכמים כשדים על העליונה. אחד הוויכוחים העתיקים התרחש בארבעים ימי בית המקדש השני, בימי של שמעון הצדיק, לאחר שאלכסנדר מוקדון בכש את הארץ מידי הפרסים, ובמלכו נערך פולמוס בעניינים שונים. בממארי ובמדרשים נשתמרו פרטי הוויכוחים דא, וממה עולה כי מי שיצא את תורת ישראל והגן בלהט על עמדתה, היה חכם יהודי בשם "גביהא" בן פסיסא, או בכינויו העברי במדרש "גביה בן קוסם". חכם זה היה בעל גיבנת שלא הוסיפה לה כבוד והדר, ומכאן הכינוי 'גביה' שבו היה מקומר כנביו, אולם בחכמתו הגדולה הצליח להדוף את כל טענות המתפלספים למיניהם, עד שהחכמים דרשו עליו את הפסוקים במשלי "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך", "חכם בני ושמוח לבי ואשיבה חורפי דבר". במקורות אחרים הוא נקרא "גביה בן קיסם", ומשערים שהיה גבוה ומכאן כינויו 'גביהא' וגם דק כקיסם, ובתרגום לערבית נקרא 'פסיסא' שמשמעותו קיסם, כמו חלק מדבר שלם. ב"סדר הדורות" מובא שבניהא היה כהן מזרע אהרן הכהן, ועמד על משמר הכהנים בבית המקדש באחד משלושת המקומות שהכהנים היו שומרים שם מדי יום לכבוד בית המקדש.

במלילת העניית ובמדרש רבה מסופר, שתחילה היססו החכמים אם לאפשר לגביהא לייצג אותם, שכן חששו שמא לא יעלה בידו לצאת את בעלי הוויכוח, אולם הוא השיב להם בטענה פשוטה: "הנו לי רשות ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון. אם ינצחוני - אמר 'הדיוט' שבנו ניצחתם, ואם אני אצחק אותם - אמרו להם תורת משה ניצחתם". כלומר עקב מראהו הקלוז, "הגרוע הזה" בלשון המדרש, יוכלו להתנער ממנו בעתיד אם לא יעלה בידו לצאת בוויכוח, מה שלמעשה לא נדרש, כיוון שכאמור הוא הדין בהצלה את כל הטענות: ואף אם יצא לא יתלו בו את החכמה אלא בתורת משה שהיא אמת נצחית.

הוויכוח הראשון עסק בנושא הבכורה, כאשר בני ישמעאל ניסו להוכיח מהפסוק שבפרשתנו "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שניים", והציגו את עצמם כתובעים נגד ישראל ככך שהם צאצאים לישימעאל שהוא בכור ליצחק, וממילא מביע לצאצאיו פי שניים בירושת הארץ בתורת ירושה. המלך אלכסנדר גיחל את מהלך הוויכוחים, וגביהא השיב לו על התביעה: "וכי אין עושה מה שהוא רוצה לבניו? כלומר, היותו היתה בידי אברהם אבינו חלק לא נכסית כראות עיניו עוד בחייו, ולא בתורת ירושה אלא בתורת מתנתו. וכשמלך השיב בחיוב, הוכיח החכם היהודי מהמקרא שנאמר "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק", וכאשר נזקקו לחלל לטעון "היכן שער שילוח שוילק בין בניו?" כלומר, אם חלק אברהם בחייו לא וכרשו ולא כירושה, היכן השטר המשפטי של חלוקה זו? וגביהא השיב מיד: "כשם שאתם הבאתם לי ראייה מן התורה, כך אביא לכם אף אני ראייה משה. הלא מקרא מלא הוא ולדניו תבליגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות..." ונסתלקו משם בבושת פנים.

באז כנעניים וטענו שהארץ שייכת אליהם, שהרי בכל מקום נאמר בתורה "ארץ כנען". השיב להם החכם היהודי, והרי בתורה נאמר "אדור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו", ואם אתם עבדים שלנו הרי הארץ שייכת אלינו, ואף היא נסתלקו בבושת פנים. באז המצריים בטענה שיש להשיב להם את הרכוש שהם שנטלו בני ישראל ביציאת מצרים, שנאמר "וינצלו את מצרים". פנה גביהא אל אלכסנדר ואמר: "שישש ירובא בני אדם עשו אצלם ממתנות ועשר שנה, מהן פספסו ומהם זקבים שנטלו עשר דינר ליום, והלא המצריים עשו את שכם ולא שילמו להם פרוטה. יש אפוא לערוך חשבון כמה שווה עבודה של שישש ירובא אומנים ופועלים במשך שנים כה ארוכות, ונראה מי חייב למי... "שבו פילוסופים וחושבים, ואלא העני למאה שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטמיון, ונסתלקו משם בבושת פנים" כדברי המדרש. ובמסכת סנהדרין מסופר, שאלכסנדר הטיל עליהם להשיב תשובה וביקשו זמן שלוש ימים, וכשלא עלה בידם להשיב "הניחו שדויתיהן כשהן ודעותיהן וזרמיהן כשהן וטעות וברחו, ואתה שנה שביעית היתה".

ועוד מסופר במדרש, שכאשר ביקש אלכסנדר לעלות לירושלים, הזהירו הכותים את המלך שהיהודים ימנעו ממנו להיכנס לבית קודש הקדשים שכן הוא נכרי ועל. הרגיש בכך גביהא, וכדי שלא לעורר את זמית המלך, הכין לו מנגילם מבד בזה הכניס שתי אבנים טובות בשווי שתי ריבואות של כסף כדי לרכוש את לב אלכסנדר, ושהגיע להר הבית אמר לו גביהא לחלוץ את נעליו וכוון אסור להיכנס למקדש, ולנעול תחתיו את האפסילאות. בטענה שהוא עלול להחליק על הרצפה החלקה שבמקדש. כשהגיע אלכסנדר סמוך לבית קודש הקדשים אמרו לו החכמים "עד כאן ינו לנו רשות ליכנס, וכאן אולי אין לנו רשות ליכנס". אמר המלך לגביהא: "כשאז מכאן אני מיישר את העקמומיות שבגבך", וביקש לרמוז לו כי עמד על ערמונו בכך שרמוז לו שלא יכנס לקודש הקדשים, אולם גביהא השיב לו בחכמתו: "אם אכן תצליח ליישר את גבי, תיקרא מעתה רופא אומן ותוכל לטול שכר רב על מלאכתך..." למעשה המלך לא הושיב ליכנס, שכן באותה שעה בא נחש והכיש את אלכסנדר, כמסופר ב"מלילת העניית", וחזר בו מכוונתו להיכנס.

לפי חזקי יובל הוגשה תביעת'ענן בידי ראש הפקולטה למשפטים במצרים יחד עם קבוצת מצריים שמתנגדו לרעיון, בדרשה להחרת את הגביה הגדולה שערכו היהודים ביציאת מצרים בתקופת הפרעונים. כשנשאלו התובעים על הערכת שווי הזהב הכסף והבגדים שנגנבו במצרים, השיבו הללו בחישוב זה: "אם ניח שממלך התחולל מהוצאת מצרים, היה טון אחד, ושוויו מוכפל בכל עשרים שנה, אז גם אם הייבית היא רחמישה אחוזים לשנה, ובטענה של זה שכי 7000 ק"ג זהב טהור, הרי שאחרי אלף שנה הווי ערך 1,125.7 טוריליון טון זהב... וכיוון שהזהב הגנוב נאמד ב-300 טון זהב, וזהב גנוב ליתר מ-3,000 שנה, הנה מביע למספר אסטרונומי, ויש לחשב את השווי המדויק בהתאם לידע שנאסף ולאחר מכן להגיש בתביעה משפטית נגד כל יהודי העולם ונגד יהודי ארץ ישראל במיוחד, כדי שישלמו למצרים את החוב המגיע בתורה..." והתובעים אף הסכימו "פתרון של פשרה. בפריסת החוב לאלף שנה בתוספת הריבית המצטברת לאורך התקופה..." לא יאמנו כי יסופר.

ביום ט' באלול שנת ה' אלפים כ"ה, הגיע הרמב"ן לירושלים ומצא אותה חרבה ושוממה אחר החורבן שהותירו בה הטטארים, וקרא את בנידיו מצער החורבן. "ומה אני לך כעניין הארץ, כי רבה העזובה וגדול השממון", כותב הרמב"ן באגרת ששיר לבנו רבי נחמן, ונדפסה לימים בספרו "שער הגמול". "וכללו של דבר, כל המקודש מחבור חרב יותר מחבור, וירושלים חרבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגלגל. ועם חורבנה היא טובה מאד, וירושביה קרוב לאלפים, ונוצרים בתוכה כג' מאות פליטים מחרב השולטאן, ואין ישראל בתוכם, כי מעת באו התתרים ברוח משם ומהם נהרגו בחורבן". היהודים היחידים שצצו האחים "בית חרב בניו בעמודי שיש הצביעה, ואליהם מתאסף מניין מתפללים בשבתות, והוא נחלץ להקימה מהירוסותיה מחדש אף שהיה אז כן למעלה משבעים שנה. בהשתדלותו שפצו האחים "בית חרב בניו בעמודי שיש וכיפה יפה, ולקחנו אותו לבית הכנסת, כי העיר הפקר וכל רוצה לזכות בחירות - זוכה. והתנדבנו לתקון הבית, וכבר התחילו לבנות, ושלחו לעיר שכם להביא משם ספינות ורה אשר היו מירושלים והבריחם שם בבוא התתרים, והנה יציבו בית הכנסת ושם יתפללו, כי רבים באים לירושלים מדמשק וצובה וארץ מצרים וכל גלילות הארץ, לראות בית הכנסת ולבכות עליו", כלשנו באגרת. מירושלים נסע לחברון דרך קבר רחל, ויש הסבורים שהקים ישיבה בעכו אליה הגיעו תלמידים מערי הארץ והגולה. עליית הרמב"ן הביאה למפנה בתולדות היישוב, ובהשפעתו החל היישוב היהודי בארץ לפרוח מחדש, והונח היסוד ליצירת מרכז רוחני גדול בארץ ישראל שכל ענין שיש שנים נסתלק הרמב"ן ב"א בניסן שנת ה' אלפים ל' ועל מקום קברו רבו הדעות בין ירושלים במערה שבה נקבר לימים רבי עובדיה מברטנורא: בחברון, כפי שכתב באגרת לבנו שהוא מתכוון לנסוע לחברון כדי לחצוב לו שם קבר, או בבית העלמין העתיק בחיפה.

יש הסבורים, כי עליית הרמב"ן הייתה בעקבות הוויכוח הפומבי שנערך בברצלונה שבספרד, בינו לבין המומר פבלו כריסטיאני שר"י. המהמיר את דתו והפך לנזיר דומיניקאני, ביוזמת חיימה הראשון מלך אראגון. הוויכוח נמשך ארבעה ימים, והוא עסק בעיקר בטענות השווא של הנוצרים להוכחת משיחיותו של אותו איש ימ"ש, כאשר הרמב"ן מכה את השוואתו שוק על ירך ויוצא מהוויכוח כשידו על העליונה. על אחת ההוכחות מאגדת חז"ל טען הרמב"ן שאין להאמין בה, והסביר כי החובה להאמין היא רק במקורות מפורשים מהמקרא והתלמוד, אך בדבר האגדה במדרש חז"ל לא מתפרשים תמיד כפשוטם. לאחר הוויכוח נפרד ממנו המלך לשלום בכבוד רב, ואף העניק לו 300 דינרים לאות הוקרה. אולם שנתיים לאחר מכן, כאשר הרמב"ן תיעד את הוויכוח בכתב, העלילו עליו ראשי הכמורה כי הוא השמיץ בספרו את הנצרות, ובלחצם נענש בידי האפיפיור קלמנס הרביעי ונאלץ לעזוב את ספרד. הרמב"ן ביקר לעלות לארץ ישראל, אף שיכול היה להגר למדינות אחרות, שכן לשיטתו מצוות ישיבת ארץ ישראל היא מצוות עשה מן התורה, וכפי שכתב על הפסוק "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה". "על דעתי זו מצוות עשה היא, ואילו יעלה על דעתם ללכת לארץ שנוער או ארץ אשור וחוולת ולהתיישב שם, יעברו על מצוות ה'", וכן כתב בביאורו לספר המצוות להרמב"ם: "ואומר אני שהמצוות שחכמים מפליגים בה והיא דירת ארץ ישראל".

כיום מפורסם בית-כנסת עתיק ברובע היהודי שבירושלים העתיקה בשם "בית-כנסת הרמב"ן", והוא שופץ מחדש ופעיל כיום בתור חתול. ואולי, אף ששהתלו ספק בדיוק, שאין בו כיפה ועמודי שיש, וקעקע כן שבתקופת הרמב"ן ישיבה הקהילה היהודית בירושלים בהר ציון ולא ברובע היהודי שם ימינו. מסתבר שבית-הכנסת המקורי שהקים הרמב"ן היה בהר ציון בסמוך לחומת העיר העתיקה, במקום בו התגלתה חורבה עתיקה, ועבר רדיפות הנוצרים שטענו לבעלות על קבר דוד המלך בהר ציון, הגירה הקהילה היהודית לירושלים אל אזור הרובע היהודי של היום. בסמוך למערת שמעון הצדיק, נמצאת מערה חצובה בסלע שנתמכת בשני עמודי אבן, וקביעה בימינו את הכינוי "מערת הרמב"ן". לפי המסופר, במערה זו קבע הרמב"ן את תפילותיו בימי מגוריו בירושלים, אלא שאין לכך כל מקור.

יש המאמינים כי "קופת רמב"ן" למען עניי ישראל, נקראה תחילה "קופת רמב"ן" שייסד את היישוב מחדש ועורר את יהודי הגולה לתמוך בו בתרומותיהם, ובמשך השנים פועל הנוטריון רבי מאיר בעל-ל' במקום רבי משה בן נחמן, ומאז יוחס לתנא רבי מאיר בעל הנס, ונוספו האותיות ה"א ועי"ן ונקראת "קופת רמב"ן". וכבר כתב רבי ראובן מרגליות שלא נמצא הנוטריון "רבי מאיר בעל הנס" לתנא רבי מאיר בכל מקור קדום. אך יש המפקפקים על השערה זו, שכן לא מצינו במקור כלשנו שרמב"ן ייסד קופות-צדקה לחיוני היישוב, וקשה לומר שראשי התיבות פועליו בצורה נלעגת.

אברהם זכות בספר הויחוס' מספר, כי רבי יצחק דמו"עו הרבה אחרי מות הוזהר שהתגלה בימיו, ולפי דברי חלק מהתלמידים הרמב"ן הוא שמצא את הספר שהיה חבוי בארץ ישראל, ושלחו לטולגנה שבספרד ומשם הגיע לראגון ונפל בידי רבי משה לאון שהיה כידוע נפטר מאוחר. אך רבי אברהם אוליא בעל "חסד לאברהם" מספר ש"ספר הוזהר היה גנוז במדרון במערה אחת ומצאו שטעמאלי אחד ומכרו לרוכלים בגליל העליון, ונפלו קצת ניירים ממנו ביד חכם אחד שבה במערב וכו'. ויש המקובל רבי שמעון לביב כתב בספרו "כתם פז" שרמב"ן "לא ראה ספר הוזהר כי לא נתגלה בימיו, והראה על זה כי לא ידעו בשמו כמו שמזכיר ספר הבחיר, וכל קיבולו מרבותיו כי הוא ידע לא ראה ספר הוזהר".

את המלכות שבהן הוא לוקה, כי יודע שבהן הוא מכפר על עונו ומצא את קונו. אלא שלאחר שסיים ללכות, שוב מצטער הלוקה ומתחבט בנפשו וכו' די בצער מעט שפצה כדי לכפר על מרידתו נגד מלך מלכי המלכים!! והוא משתוקק לקבל לפחות עוד מכה אחת נוספת, וצער זה של האדם היא המרדות אחת בלבו של אדם, שערכה גדול יותר מל"ט המלכות שקבל בפעל, והיא מביאה על האדם הכנעה וקבלת על מלכות שמים יותר מכל מה שלקח".

הספר הנפלא של הרבי משינובה הפעים את רבי מאיר יחזקאל שעדן לא היה ספק בידו להציע את יזמתו בפני רבו, והוא התפעל מאד מתפישת המחשבה של רבו הנערץ ומהתשובה הקולעת שהעניק לו מראש. עדיף הוא המצב הנוכחי בזמננו בעת הגלות, שאין בינינו בית-דין מסמך לדיני קנסות ואין בכתם להלקות את החוטאים בל"ט מלכות, שכן עדיפה המכה הארבעים שהיא בלבו של האדם יותר מהן, מפני שהיא מביאה את האדם לידי הכנעה וכפרה גדולה יותר. וכפי שכתב רבנו יונה ב"שערי תשובה": "לא תטהר הנפש טהר שלם להיות העונות כלא היו, וזולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו".

הספור הנפלא נדפס עוד בחייו של הרבי מאוסטורבצא, בספר "דברי יחזקאל" שנדפס בקראקא בשנת תרפ"ב שש שנים לפני הסתלקותו בשנת תפ"ח. ב'השקפה' שבסוף הספר נכתב: "כדי שלא להוציא הנייר חלק, מדיפסים אנחנו מה שספר הגאון הצדיק שליט"א מאוסטורבצא, איך שבזמן נסיעתו לשינאוא עלה ברעיון קדשו כאשר בזמן הר"ל חביב היה פלפול אצל חכמי דורו לסמך לגדולי הדור שיוכל ללקות גם בזמן הזה", ומספר על רעיונו להסמך את הרבי משינובה, ובשפת שמע ממנו את ההסבר הנפלא כי עדיפה מרדות אחת בלבו של אדם מל"ט המלכות, ומספר שם, שכאשר סיים הרבי משינובה את תשובתו הנפלאה, הוסיף וספר כי פעם עלה בדעתו לשאל את חותנו ה"אריה דבי עפ"א" מה דעתו על תעניות וסגופים, וכאשר הגיע אליו מצא משובח עם חסיד אחד בענין זה, ושמע ממנו כי "תעניות היא טובה אם אפשר לעמוד בה, אולם אין זה העקר בעבודת ה'", וכששמע זאת כבר לא פנה אליו בענין, שכן קבל תשובה על מה שבקש לשאל. וסיום זה היה לרבי מאוסטורבצא הוכחה ודאית על גדל ערך רבו שהשיג במחשבתו את מה שבקש לומר לו, ואף רמז לו שששם שהוא קבל תשובה לשאלתו עוד בטרם הציגה בפני חותנו, כך העניק לו עתה תשובה לרעיון שנפל בלבו עוד בטרם הציגו לפניו, וגדלה הערצת הצדיק מאוסטורבצא לרבו הצדיק משינובה עשרת מונים.

מדגש

ישנן שתי מלים בלשון הקדש הדומות באותיותיהן, אך נקודת שונה וגם משמעותן שונה. הראשונה "זו" בשורק, והיא קשופית פמלת זיקה במקום "אשר" או ש"ן הנקוה, ובה המשמעות בפסוקים: "עם זו גאלת" = עם אשר גאלת, "עם זו קניית" = עם אשר קניית, "הלא ה' זו חטאנו לו" = אשר חטאנו לו, "עם זו צרתי" = עם אשר צרתי, וכן בפסוקים נוספים במקרא. על הבדל המשמעותי ביניהן, כבר עמד "החוקק" בפרושו לפסוק "עם זו גאלת": "כל מקום שצאמר בו זה, הרי הוא במקום אשר, וכן 'זו חטאנו', ופרושו עם אשר גאלת".

ואלו המלה "זו" בחולם משמעותה פנוי רמז בלשון נמכה, והיא קצור של תבת "זאת" שבמקרא לעמת הפנוי "זה" לזכר. במקרא מופיעה צורה זו רק פעמים, בפסוקים: "זו לעגם בארץ מצרים" (הושע ז, טז), וכן "ועדתי זו גאלתם" (תהלים קלב, יב). בשאר ההופעות במקרא מופיעה התבה בכתב י"ה עם ה"א אף מנקדת בחולם, בפסוקים: "כי כזה וזה תאכל החרב" בשמואל; "לא זה הדרך ולא זה העיר" במלכים; ו"לשמחה מהיה עליה", "גם זה ארתי אני", "כל זה נסיתי בחכמה", "זה מותת אלמים" בקהלת.

המלה "זו" כפנוי לנמכה שגורה הרבה בלשון חז"ל, ובמשנה היא מנקדת בחולם ולא בשורק, לפי המסורת הספרדית והתימנית, ובה מנקדת התבה "מצה זו שאנו אוכלים" שבהגדה של פסח הנקרת במשניות פסחים, וכן במשנה בקנחות: "מכל זה קפה זו" וכדומה.

לפי הבדל משמעות זו, האומר "מצה זו" בשורק, פאלו אומר לשון כפולה "מצה אשר שאנו אוכלים" - משפט חסר משמעות; וכן האומר "הרי זאת מקדשת לי בטבעת זו" תריהו כאומר "בטבעת אשר" - ואין לזה משמעות; אלא שרבים מבני אשכנז רגילים לומר "זו" בשורק בקדושים והגדה של פסח, וכבר העיר המדקדק ר' יצחק בן בסדור "עבודת ישראל" שצריך לתקן הלשון ולומר "זו" בחולם, וכן העיר ב"שלחן ערוך המקצר" ועוד. הרבי מליובאוויטש השיב לשאלה מדוע הנקודת של "מצה זו" בפסוד הרב מנקד בשורק ובהגדה מנקד בחולם, והשיב שההגדה נקדה על פי סידור זקנו "אשר דיק מנקדות" והנקוד "מצה זו" בשורק היא טעות הדפוס, וכן אכן מנקד בפסוד המקדש של רבי בשתי סופר מפרמיסלא. אולם רבי שלמה זקמן אוירבך בשאל אף הוא על הגוי בני אשכנז "בטבעת זו", והשיב כי קה המסורת בפיהם וכן עליהם לומר אף שלפי מדרש דקדק יש אכן לומר בחולם; ובה השיב רבי חיים מניבסקי: "המנהג בסקי".

והאמת ששכר מצאתו לעתים בפרושי הראשונים לזכר את תבת "זו" בשורק כמו זו בחולם, כמו בישעיה "הלא ה' זו חטאנו לו" ויפירש אבן עזרא "זו כטעם זה", אכן הרד"ק קבאר שם "זו במקום אשר", ויתכן שזו גם פתח רש"י; וכן בפסוק "ברשת זו טמנו" כתב אבן עזרא "זו כמו אלה, ויש אומרים כי זו כמו זאת", ובפסוק "תוציאני מרשת זו" פרש רד"ק "מרשת זו כמשמעותו, כי היתה רשתם ידועה לכל, ויש מפרשים זו כמו אשר"; ומפאן למד בשו"ת "מנחת אשר" שאף שעדיף לומר בחולם אין זה לעיכוב, מפני שפנת האומר בורה ובשפת בני-אדם מפרשים שהוא מנקדשה בטבעת שהוא נותן לה, וגם כיון שמיצניו שלעתיים מתפרש "זו" בשורק כמו זה, על רבי יוסף מוצרי נכתב, שהיה מעורר תמיד לומר "בטבעת זו" בחולם, אולם כאשר התגלגל לפניו אחד מנכדיו שאמר בשורק, השיב לו בפענה רב כי אין זה פירוש שצריך לומר בחולם, שכן לאחר מציאה המפס שונה ואין מקום לספקות.

פי ערך את חשבונו נפשו על השנה שחלפה, וחשוב כי היא עברה עליו כמעט תורה ועבודה מחמת טרדתו במסחרו. נחמו רבי אברהם עם דברי רבי נחמן, "אביסל איז אויף גוט" - צם מעט טוב הוא, והדברים החיו את נפשו של האיש להצילו מיואש חלילה.

המגיד ממינסק רבי בנימין הכהן שקוביצקי, נשא דרשות נלהבות לקרוב המוני ישראל לאביהם שבשמים במשך למעלה מארבעים שנה, עוד מזמן היותו בחור עולי-ימים, והגדר ב"גדול הדרשנים של יהדות ורסיה" בזמנו. הוא לא היה רק נאה דורש, אלא גם נאה מקים, וביתו היה פתוח לרווחה לאורחים. בתקופת מלחמת העולם הראשונה נהרגו למינסק אלפי פליטים יהודים, והוא אסף רבים לביתו, עד שהוריד את זלזלות הבית וישטחן על הארץ כדי לשמש כמטות. בבקר היה חולב את פרתו, מסובב בין מטות הפליטים עם כלי לניטולת ידים וחלב חם לשתייה, מניס את בני משפחתו כלוש עסה לאפית לחם ומשביע רעבים. פעם ארץ בביתו יהודי חולני, שהיה זקן וכבד-תנועה, ובנוסף לכך היה הלה מלא תלונות ברמון ומעולם לא היה מרצה, אף ששרתוהו בגאמנות. ולמרות זאת ארחו רבי בנימין בביתו וטפל בו בסבלנות בלתי רגילה. פעם חלה האיש, והמגיד אץ להזמין רופא אליו, וכונן שביטו היה ממקם בראש בעגה תלולה ללא אפשרות להגיע אליה בעגלה הרבים המגיד את הרופא על כתפיו, וכך נשא אותו עד לביתו שבראש ההר כדי לטפל בהלך הנרגן שבביתו. בימי המלחמה מצא המגיד תלמיד-חכם אחד שלא היתה לו אלא כתנת אחת מרב מחסור, ומרב שמוש בכתנת החלו מרחשים בה כנים. פלילה התנגב המגיד חרש אל בית-הכנסת שם ישן האיש, נטל את הכתנת באי-רואים, הביאה לביתו ובעסה כמו ידיו, מפלי לספר לבני-ביתו כדי שלא לא לעורר בהם סלידה ונבל. בראשית שנות השלטון הקומוניסטי ברוסיה, סבל מהם מרורים ואף היה צפוי לענש מות, אך בחסדי שמים המתקד דינו והוא הגלה לאוקראינה למספר שנים. לאחר מכן עלה בידו להגיע לארץ-ישראל, והתיישב בתל-אביב. גם שם המשיך במעשי החסד שלו, וכבאשר שמע על משפחה מעולה תימן שובקלת חרפת-רעב, טפס בעצמו על עץ ערבה, קטף ערבות רבות וברכן חמש חמש בחבילה, מסרם לילדי המשפחה ובהכנתו נעמדו הללו בפתח ישיבת "היכל התלמוד" כדי למוכרו, והוא עמד וזרז את הצבור לרכוש מהם את הערבות ולפרנסם בדרך כבוד.

רבי אהרן לוב שטינמן התגדל מנעוריו אצל רבי שמחה זליג ריגר הי"ד ראב"ד בריסק, בהיותו שאר-בשרו, וקבל ממנו רבות בתורה והנהגה. פעם החזיק את תמונתו של רבי שמחה זליג, וספר: "מורי ורבי הקפיד מאד שלא יצלמו אותו והתחמק תמיד מאלו שבקצת להנציח את דמותו במצלמה. אולם פעם בא אליו אדם שהתפרנס בצלם, ואמר לו שהוא מבקש לצלמו כדי שייכל למכור את תמונתו ולהרויח מעט בשכרה. מיד נעתר רבי שמחה זליג, ואף נעמד במקדח כנגד הצלם, כשהוא מביט נכחו וממתין שהתמונה תצטלם כראוי. כך הסכים לצאת מגדרו על-מנת לסעי ליהודי להתפרנס בדרך כבוד". מספרו את הדבר, הציג רבי אהרן לוב את תמונת רבי שמחה זליג, ואמר: "הביטו נא בעיניו וראו כיצד שופע מהם טוב-לב..." את תמונתו היה הרב שטינמן שומר באורו. פעם שאלו אחד מתלמידיו: "הרי כל הנהגתו בקדש של הרב היא רק מה שיכול להועיל לו בעבודת השם, מה הטעם אפוא שרבונו שומר את תמונתו של ר' שמחה זליג?" והשיב לו: "על ידי התמונה נזכרים בצדיק".

רבי נחום מטשורנובל עסק רבות במצות פדיון-שבויים, והיה מסובב בין הערים כדי לגבות צדקה למען אחינו בני ישראל הנמקים בכלאם. היתה תקופה שבה שהה זמן מרבה בדרמים, סבב מעיר לעיר וטרח רבות למצוא חשונה זו, אולם עמלו היה לריק ולא עלה בידו אלא לקבץ סכום זעום. החל להרהר בלבו שזא עתיד לשב ללעיר, להסתגר בביתו ולשקד על דלת התורה והעבודה. בדרבו עבר בעירה אחת, והצטער לשמע כי יהודי אחד נתפס בגנבה ונחפש בבית-האסורים. בהשתללות רבה עלה בידו של הצדיק רבי נחום לקבל רשות לבקר את האסיר בכלא, וכשכנס אליו החל להוכיחו: "ראה מה גרמת לעצמך בכך שגשלת ועברת על הלאו של לא תגנב". תקנתו עזה לפחות, שבאשר תצא מכאן לא תשוב עוד לשלח יד בממון שאינו שלך, אלא תתנהג בדרך ישרה". אולם האסיר כלל לא הראה סמני חרטה ואמר: "נו, ומה בכך שלא הצלחתי בגנבה זו? איני מתאשם ממלאכתי ואקנה להצליח בפעם הבאה". שמע רבי נחום את תשובתו, והחל מהרהר בלבו: "האם אין לי כלל מוסר מגנב זה? אם הוא שהלך לדבר עברה ולא עלתה בידו - בכל זאת אינו מתאשם ומנסה שוב את מזלו; אני שהלכתי לדבר מצוה ולא עלתה ביד - בודאי עלי לנסות שוב ולא להתאשם". ומיד פנה רבי נחום ושב למסעו לעורר את לבות בני ישראל לפדיון-שבויים.

לאחר השואה האיצה וחרבן יהדות אירופה, בא רבי אהרן מבל לנקור אצל ה"אמרי אמת" מגור, שניהם אודים מצלים מאש שאבדו את משפחתם ורבות מחסדיהם. אל השלחן הגש לחיים, והרבי מבלי אחל "שה יתפרד יתן במהרה ישועה כללית ולפנינו ישועה פרטית". החרה-החזיק אחריו ה"לב שמחה" מגור שנכח אף הוא בפגישה: "בין די קרע-שמש דארף מען אויך א ביסל בראנקן" - עד בית-המדרש נסרפו יש צורך במעט ייר-ישרה. כלומר עד הנאכל העתידה צריך גם-כן ישועה פרטית. הרבי מבעלזא נהנה מאד מהפתגם המצליח ושאב ממנו קרית-יד. הוא אחז בידו של ה"לב שמחה" ובקש ממנו לחזר שוב ושוב על הפתגם... ומספרים כי בפגישתם של שני צדיקים אלו לאחר הצלתם המפלאה מגיא ההריגה, הזכיר ה"אמרי אמת" לרבי אהרן מבלי, את דברי חז"ל שלאחר שיוסי התנדד אל אחיו, כבי יוסף ובנימין איש על צואר אחיו, יוסף בכה על חרבן בית-המקדש שבנחלת בנימין, ובנימין בכה על אבדו משכן שילה שבנחלת יוסף. "ולכאורה תמוה הדבר", אמר הרבי מגור, "מדוע לא בכו כל אחד על חרבנו שלו?" והמשיך מיד: "אלא מכאן אתה למד, שכל אחד צריך להחזיק מחזק את החירות שלו, לא לבכות, רק לנכות! אם לכות - זה רק על החרבן של השני, כבי של גמילות-חסדים, אבל לא לשקע באבלות על החרבן הפרטי, אלא להמשיך ולנכות מחזק!"

רבי אברהם חזן, הידוע בכינוי "רבי אברהם ב"ר נחמן", בנו של רבי נחמן מטולטשין תלמידו הקרוב של רבי נתן מברסלב, שמר לדורות ספרים ומסורות שקבל מאביו על רבי נחמן מברסלב ותלמידיו רבי נתן, ומהם חבר את סדרת ספריו "פוכבי אור". בשנת תרנ"ד עלה לארץ-ישראל והתיישב בירושלים, וסביבו התקבצה חבורה של חסידים בריסלב, שלמים גדלה בכמות ואיכות, טרם פרוץ מלחמת העולם הראשונה חזר לאמון להשתתף על ציונו של רבי נחמן, ובעטייה של המלחמה נבצר ממנו לשוב ארצה ונקבר באומן. מדותיו היו נפלאות, והיה נהיר מאד כבודו של כל אדם, והעידו עליו שמעולם לא שמעוהו משוחח אודות אדם פרטי אף לא בשבח, כדי שלא יבוא חלילה ליד ידיו. הוא אחת בראש השנה, שפך לפניו חסידים את לבו, והתאונן על

רבי ישראל משקלוב היה מפתהיג עלית תלמידו הגר"א ארצה, והתנשר רבות ביסורי ארץ-ישראל, עני ומחסור, קשיים ומגפות, ואף שכל את אשתו וילדיו במגפת הדבר שפרצה בצפת בשנת תקע"ג, אך התמסר בגבורה למען ישיב הארץ. את ביתו הקים בשנית עם בתו של רבי דוד סג"ל רבה של ימפלא, שהיה מראשי כולל החסידים בצפת. היה זה בתקופת המלחמת העולם הראשונה, אך אנשי ירושלים אמרו או בהלצה, כי בשאתו בת חסידים לא עבר רבי ישראל משקלוב שום "עברה", שהרי על הפסוק "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'", דרשו חז"ל "עמוני ולא עמונית", וכעין זה תחסידים נאסרו ולא תחסידות...

מספר, כי רבי יהושע ציטליס מתלמידיו הגר"א מוילנא, שאל פעם את בעל התניא אם המשיח המקנה נשפך לחסידים או למתנגדים, ונענה: "מסתמיא יהיה מתנגד, שכן אם משיח יהיה חסיד, לא יאמינו בו המתנגדים", גם אם היה נביא כמשה רבנו ויחכם כשלמה המלך; אבל החסידים רגילים להאמין בכל מי שהוא ירא-שמים באמת, ויאמרו יהיה מי שיקנה ויכבד שפבר 'בוא'... והוסיפו והביאו איה לך, שהרי בימות המשיח יאמרו קדיש נפשו אשכנז, ולא נפשו החסידים לומר 'ויצמח פרקעה ויקרב משיחה'... ומעשה חסיד אחד שנקלע פעם לבית פנת נפשו אשכנז ביום השנה לכסית אביו, וירד לפני התבה ואמר פתההו! 'ויצמח פרקעה ויקרב משיחה'. כמה מהומה במקום, וכמה מהמתפללים קראו לעברו קריאות גאי, עד שהלה נענה ואמר: "בעיניכם מיתרות התבות 'ויצמח פרקעה', ובעיני מיתרות התבות 'בתיכון ובימיכון'..."

מספרים, שבעיר קוטנא נמנוע החסידים לאלל משיחית השוחט המוקמי, כיון שהיה מתנגד לחסידות, אף שהיה ירא שמים. אמר רבי יהושע מקוטנא: "עתה התבאר לי לשם מה מזמן לנו לעתיד לבוא גם שור הבר וגם ליתן, שכן בבית המשיחית אלו יהיה השוחט חסיד - לא יאכלו המתנגדים, ואם יהיה השוחט מתנגד - לא יאכלו החסידים, ולכן מכן לנו הקפדה גם את דג הלויתן שאינו טעון שחיטה, וכן יצאו ידיו חובת הכל..."

פאשר שאלו את רבי אילן חרף למה אינו חוגר אבנט בתפלה כמנהג החסידים, השיב כי הוא נוהג כדעת הפוסקים שהאדם יצא ידיו חבונות בחגורה שמתחת למעילו. "אך למה לא יתנהג כמו החסידים לחגור את האבנט על המעיל?" שאלוהו, ורבי אילן השיב בחיפה: "מנהג ישראל ותיק הוא, ששפר תורה פשוט חוגרים אותו באבנט תחת המעיל, ואילו ספר תורה פסול האבנט חוגר מעל המעיל, ואמילא איני חפץ לתראות את עצמי בספר תורה פסול..."

באחת הערים כהן רב חסיד ששבסל מהמתנגדים בעירו שרדפואו. כששאלוהו פעם מדוע אינו מתקומם על הדיכויים אמר: "גם דוד המלך נרדף על חסידותו, שהרי אמר על עצמו 'הצילה נפשי' כי חסיד אני, אך לא רב את ריבו אלא מסר דיני לשמים, שכן אמר 'שפטיני אלקים וירבה ריבי' מוילא חסיד, מיהו גוי לא חסיד?" הוה אומר זה המתנגד לחסידות. ולמה האריך דוד ואמר 'גוי לא חסיד' ולא קצר ואמר 'מתנגד'? מפני ששולטים יספר אדם בלשונו נקמה ולכן עקם הפתוב שלא להוציא דבר מגנה מפיו..."

"הקם תקים עמו"

תמה רבי יצחק מוורקא ושאל: לשם מה נכפל הלשון "הקם תקים"? ועוד, מה פשר הלשון "עמו" ולא נאמר "הקם אתו"?

אלא ללמד, שאם אתה מקים את חבדך ואתה מסיע לוולדת, אזי תקים בידך עמו גם את עצמך, וכפי שאמרו חז"ל "כל המתפלל על חברו וצריך לאורו דבר, הוא נשנה תחלה".

והוסיף "בית ישראל" ואמר עליפי הנאמר בקהלת: "טובים השנים מן האחד וגו', כי אם יפלו, האחד יקים את חברו" - שאף שיתכן והאדם יפל מעט כשיבוא לקיים את חברו, סופם ש'האחד יקים את חברו' - איש את רעהו יעזרו ושניהם יקומו ויבטיחו זה את זה.

ספרי 'שבת טיש' ו"מידות טיש"

בחנויות הספרים המובחרות

5806777@GMAIL.COM

הפצ"ת
ועד הפצת תורה

